

Miasta w Ziemi Świętej: Jaffa port, Betleem, Nazaret, Jeruzalem 30 tys. miesz.

BETLEEM miejsce narodzenia P. Jezusa.

NAZARET miejsce wychowania P. Jezusa.

JERUZALEM trzydzieści tysięcy mieszkańców, nad potokiem Cedron miasto bardzo starożytne, wznosi się na górach Sion, Moria i Akra, — na górze Sion był pałac Dawida — na górze Moria był wspaniały kościół Salomona, na górze Akra był pałac Salomona. — W stronie północno zachodniej Jeruzolimy jest góra Kalwaryja, na której śmierć krzyżowa poniósł Zbawiciel Świata — na wschód miasta na drugiej stronie jest góra Oliwna gdzie P. Jezus modlił się, często przebywał i z niej do nieba wstąpił. — Na górze Kalwaryi i Oliwnej wznoszą się kościoły.

Nad potokiem Cedron między górą Oliwną, a miastem Jeruzalem jest dolina Józefata, do której przywiązane jest podanie, że się tu będzie sąd ostateczny odbywał.

W starożytnej Palestynie były jeszcze miasta: Jerycho, Hebron, Samaryja, Sichem, Kafarnaum, Betsajda, Tyberias, Kana, Cezarea, Betsabe, Askalon i inne.

Do Turcyi Azyatyckiej należą następujące wyspy na morzu Śródziemnem Mitylene, Siko, Rodos, Patmos (tu pisał Sw. Jan Apokalipsę), Cypr zajęli Anglicy r. 1878. Wszystkie te wyspy są urodzajne wydają sławne wina.

ARABIA.

Rozległość 1,030,000. Ludność 4,000,000.

P. Gdzie leży Arabia?

O. Arabia zajmuje południowo zachodnią część A-

zyi, jest półwyspem, który morze Czerwone oddziela od Afryki.

P. Jaki jest grunt i klimat?

O. Arabia jest kraj bez rzek, stąd piaszczyste pustynie, upały nieznośne, — nad brzegiem morza grunt urodzajny i stale zamieszkały.

Przy kanale Suezkim, w tej części Arabii, która wygląda jako mały trójkatny półwysep, Żydzi za karę tułali się przez lat czterdzieści — tu są góry biblijne Synaj i Horeb — tu Bóg dał przez Mojżesza dziesięć przykazań.

P. Jakie są płody Arabii, i ludność?

O. Płody Arabii są: kawa, najdroższe pachnidła, mirra, aloes, daktyle, wino. Ze zwierząt najpiękniejsza rasa koni i wielbłądów.

Arabowie koczujący zowią się Beduinami, mają rząd pa-tryarchalny — inni są stale osiedli, wyznają religię machometanśką, która tu też wzięła swój początek.

W VIII wieku Arabowie doszli do wielkiej potęgi, zdobyli część Azyi, północną Afrykę i półwysep Pirenejski. Zakwitły u nich nauki, poezya, matematyka i od nich mamy liczyby — Turcy dopiero to państwo obalili.

P. Jakie są miasta w Arabii?

O. Miasta w Arabii są: **Mekka**, *Medyna* miasto święte u Machometan — *Mokka* sławna kawa — *Moskate* port nad zatoką Oman, miasto handlowe.

AFRYKA.

Roźległość 11,556,650 m. k. Ludność 191,000,000.

P. Jak Afryka graniczy?

O. Afryka jest wielką wyspą (kształtu trójkąta,) z północy ma morze Śródziemne, na wschód ocean Indyjski, morze Czerwone i kanał Suezki, na południe ocean Wielki, na zachód ocean Atlantycki.

Afryka przez Miedzymorze Suezkie łączyła się z Azją, lecz w r. 1868 przekopano miedzymorze i Afryka stała się wyspą. Afryka ma kształt trójkąta, podstawą w górę obróconego.

Afrykę od Europy z północy oddziela morze Śródziemne, od Azji oddziela kanał Suezki i morze Czerwone.

Między Afryką i Ameryką, rozciąga się ocean Atlantycki. Australię od Afryki oddziela ocean Indyjski.

P. Jakie są kraje w Afryce?

O. Kraje Afryki na wybrzeżu północnem, idąc od wschodu są: Egipt, Berberya zawierająca: Trypolis, Tunis, Alger i cesarstwo Marokańskie.

Kraje na wybrzeżu zachodniem: Sachara pustynia, Senegambia, Liberya, Gwinea wyższa i niższa.

Kraje na południu: Ziemia Kapska, czyli kraj przyłądku Dobrej Nadziei, kraje Kafrów (Kafrerya), Hottentotów, Pomarańczowy, Zulusów, Natal i Transwal.

Kraje na wybrzeżu wschodniem, czyli nad oceanem Indyjskim: Sofala, Mozambik, Zanguebar, Ajan (Somal.)

Kraje w środku: Nigrycyja czyli Sudan, — reszta nieznaną.

Wody.

Morza i oceany oblewające Afrykę, zobacz na stronie 118, gdzie granice.

Cieśniny.

P. Jakie są główne zatoki w Afryce?

O. Główne zatoki w Afryce są: Sytre przy kraju Trypolis, Kabez przy Tunisie. Odnoży Gwinejska nad brzegami wyższej Gwinei.

P. Jakie są cieśniny w Afryce?

O. Cieśniny w Afryce są cztery, tj: cieśnina Gibraltarska między Maroko i Hiszpanią, kanał Mozambicki między Mozambikiem i wyspą Madagaskar.

skar, cieśnina *Babelmandeb* łączy ocean Indyjski, z morzem Czerwonem a kanał Suezki oddziela Afrykę od Azji.

Jeziora.

P. Jakie są jeziora w Afryce?

O. Jeziora w Afryce są: *Czad* w Nigrycyi - *Albert*, *Wiktorya Nyassi* w środkowej Afryce i są największe.

Wielkość jezior nie jest jeszcze dobrze oznaczona.

Rzeki.

P. Jakie są rzeki w Afryce?

O. Ważniejsze rzeki w Afryce są: *Nil*, *Niger*, *Zambezi*, *Senegal* i *Gambia*.

Nil płynie środkiem Egiptu i użyźnia kraj corocznym wylewem. Nil powstaje z dwóch rzek z Nilu Białego, który wypływa z jeziora Wiktorya i z Niebieskiego, który ma początek w Abissynii. Nil wpada do morza Śródziemnego.

Góry.

P. Jakie są góry w Afryce?

O. Góry w Afryce są: 1. Góry *Atlas* w Berberyi

2. Góry *Abisyńskie* w Abissynii, 3. Góry *Kongo* w Senegambii, 4. Góry *Księżycowe* na Zachód Zangubaru ciągną się nad oceanem Indyjskim.

Gór dosięgających linii śnieżnej, bardzo mało. Ztąd w Afryce mało rzek i jezior — niektóre szczyty gór Księżycowych sięgają linii śnieżnej.

Przylądki.

P. Jakie są przylądki?

O. Przylądki w Afryce są:

1. Bon, Spartel i Blanco na północy.
2. Biały, Zielony, (Cap Verd) Lopez na zachodzie.
3. Przylądek Dobrej Nadziei na południu.
4. Gwardafuj na wschodzie.

Wyspy.

P. Jakie są wyspy w Afryce?

O. Wyspy Afrykańskie na oceanie Atlantyckim są:

1. *Kanaryjskie* (Hiszpańskie), 2. *Madeira*, *Wyspy Zielonego przylądka*, *Wyspy Gwinejskie* (Portugalskie), 3. *Wyspa Wniebowzięcia* (Ascension) i *Wyspa S. Heleny* (Angielskie).—

Wyspy na oceanie Indyjskim są: *Madagaskar* (niezawista), 2. *Maskareny* i *Szeszele* (Angielskie), 3. *Wy-*

Klimat i plody.

P. Jaki jest klimat i grunt w Afryce?

O. Afryka leży w paśmie gorącym, więc ma klimat bardzo gorący — grunt urodzajny, a miejscami wielkie pustynie.

Koło równika najwspanialej rozwija się bujna roślinność, zupełnie innych gatunków drzew, u nas zupełnie nie rosnących. Pomarańcze, cytryny, palmy daktylowe dzikie lasy stanowią. Tu rośnie drzewo baobab, którego pień w średnicy miewa do 18 stóp grubości — drzewa gumowe, psze aloesy, wyborne winogrona, rodzynki, banany, ananasy itd.

P. Jakie są ciała kopalne?

O. Kopalnie w Afryce nie są znane, ale za to wiele rzek obfituje w piasek złoty.

P. Jakie są zwierzęta w Afryce?

O. W Afryce miejscami są nasze zwierzęta domowe, a oprócz tego straszliwe lwy, tygrysy, pantery, nosorożce, olbrzymie słonie, i t. d. — mnóstwo jest jadowitych węzów, żmij i owadów.

Mieszkańcy Afryki.

P. Jaka jest ludność w Afryce?

O. Ludność Afryki na północy nad brzegiem morza Śródziemnego należy do rasy Kaukazkiej, w Afryce środkowej i południowej są Murzyni. Na wyspie Madagaskarze mieszkają Malajczycy.

Plemiona murzyńskie chociaż często podzielone są na różne państwa, są dzikie bez oświaty i żyją pod strasznym despotyzmem władców — w środkowej Afryce plemiona murzyńskie ciągle z sobą wojny prowadzą i tak się wyćpiają.

P. Jaką religię wyznają mieszkańcy Afryki?

O. W Egipcie, Berberyi, Abissynii i Nubii religia machometañska i katolicka — Murzyni są poganami.

Kraje Afryki.	Rząd.	Stolica.	Rozległ.	Ludność.
Egipt	hold. Tur.	Kair	170,000	5,200,000
Berberya stanowią:	monarchi.			
1. Trypolis	pos. Turc.	Trypolis	340,000	750,000
2. Tunis	monarchi.	Tunis	45,000	3,000,000
3. Algier	pos. Fran.	Algier	258,317	2,700,000
4. Maroko	cesarstwo.	Maroko	260,000	8,000,000
Sachara	pustynia.		2,500,000	4,000,000
Senegambia	pos. Fran.	Saint Luis	250,000	12,000,000
Liberya	rzec. pos.	Monrowia	10,000	720,000
Gwinea	pos. Euro.	S. Paulo	620,000	30,000,000
Ziemia Kapska	pos. Ang.	Kapstad	219,000	881,400
Kafrerya	despotycz.			
Kraj Pomarańczowy	rzec. pos.	Blemfontein		
Sofala	pos. Portu.	Senna		800,000
Zanguebar	monarchi.	Zanzibar		
Mozambik	pos. Portu.	Mozambik	180,000	3,000,000
Abissynia	monarchi.	Gondar		2,000,000
Nubia	zale. od Eg.	Chartum		50,000,000
Sudan	despotycz.		1,800,000	5,000,000
Madagaskar		Tananariwo		

W tej książce odległości i rozległości kraj, podane są w milach angielskich. Około cztery i pół mi angielskich tuteż na jedną milę polską, a z tąd około 20 mil kwadratowych angielskich, idzie na jedną milę kwadratową polską.

BERBERYA.

P. Jakie kraje rozumiemy pod imieniem Berberyi?
O. Pod imieniem Berberyi rozumiemy: Algier, Trypolis, Tunis i Marokko.

Marokko jest cesarstwem, Trypolis i Tunis holdują Turcy, a Algier należy do Franeyi.

P. Jaką część Afryki zajmują kraje Berberyi?

O. Kraje Berberyi zajmują północną część Afryki nad morzem Śródziemnem, idąc od oceanu Atlantyckiego, aż do Egiptu.

P. Jaki jest grunt, klimat i produkta w krajach Berberyi?

O. Przez Marokko, Algier i Tunis w północnej części przechodzą góry Atlas; grunt górzysty i urodzajny, na południu są równiny i piaszczyste pustynie. Klimat ciepły. Grunt wydaje oliwę, figi, wina i inne odpowiednie owoce.

P. Jacy są mieszkańcy w krajach Berberyi, ich religia i zajęcia?

O. W krajach Berberyi mieszkańcy są: Maurowie, Berberycy, Arabowie, Turcy, wiele Żydów i Europejczyków. Panująca religia machometauska; język arabski. Zajęcie mieszkańców: handel, chów bydła i rolnictwo.

MAROKKO.

Rozległość 222,000 m-k Ludność 9,000,000.

Cesarstwo Marokańskie leży w północno-zachodniej części Afryki, ma najwyższe szczyty gór Atlas, ma wiele rzek bezwodnych wśród lata. W górach ma piękne doliny i rów-

niny, na południu pustynia.

Miasta: **Marokko** stolica (60,000 mieszkańców), *Tangier* rezydencja konsulów, *Fez* miasto handlowe.

TRYPOLIS.

Rozległość 150,000 m-k- Ludność 1,500,000

Trypolis leży w samym środku północnego wybrzeża Afryki. Kraj równy i bezwodny, na południu piaszczysty, a miejscami urodzajny. Północno-wschodnią stronę Trypolisu zalega pustynia Barka z oazami.

TUNIS.

Rozległość 70,000 m. k. Ludność 2,800,000.

Tunis z miastem tego samego nazwiska, wznosi się na murach starożytnej Kartageny, i zostaje pod zwierzchnictwem Turcyi.—

ALGIER.

Rozległość 90,000 m-k- Ludność 2,921,000.

Mieszkańcy północnych wybrzeży afrykańskich trudnili się rozbojem na morzu Śródziemnym i wielkie szkody wyrządzali swoimi napadami, aż w r. 1830 Francya zajęła Algier i uwolniła Europę.

P. Jacy są mieszkańcy w Algierze i ich zajęcie?

O. Mieszkańcy w Algierze są: Maurowie, Berberowie, Żydzi i Europejczycy; Arabowie koczują najwięcej i prowadzą życie pasterskie.

P. Jakie są minerały i płody?

O. W górach Atlas, a szczególnie w północnej części, znajduje się: żelazo, ołów miedź. Udają się wybornie: oliwki, bawełna i inne owoce.

P. Jakie są miasta w Algierze?

O. Miasta w Algierze są: **Algier** stolica 100 tys. mieszkańców, port; inne miasta *Konstantyn* i *Rumel*.

EGIPT.

Rozległość 170,000 m. k. Ludność 5,200,000.

P. Gdzie leży Egipt?

O. Egipt leży w północno zachodniej części Afryki, dawniej dotykał Azji.

W odległej starożytności Egipt był kwitnącem państwem, czego świadczą pozostałe dotąd olbrzymie ruiny miast, świątyń — obeliski, piramidy, sfinksy. Cały Egipt składa się z doliny rzeki Nilu, którą corocznym wylewem użyznia, całą dolinę mułem pokrywając, przez co rola bez uprawy obfite wydaje plony. Największy wylew rzeki Nilu jest we Wrześniu. Zboże sięja w Październiku, a w Marcu zbierają.

P. Jaka ludność zamieszkuje Egipt i jaka jest religia.?

O. Egipt zamieszkuje: Koptowie, Arabowie, Grecy. Religia panująca jest machometkańska.

P. Czem się zajmują mieszkańcy Egiptu, jakie są płody, handel i t. d.?

O. Mieszkańcy Egiptu zajmują się rolnictwem; bawełna, trzcina cukrowa, i wszelkie rodzaje zbóż udają się wybornie i są przedmiotem handlu.—

Karawany ze środkowej Afryki sprowadzają do Egiptu piasek złoty, kość słoniowa, daktyle i inne rzeczy, które są przedmiotem ożywionego handlu.

Przekopanie międzymorza Suez (sto mil angielskich) uczyniła Egipt ważnym punktem na trasie handlowym mię-

dzy Europą i Indjami.

P. Jakie są miasta w Egipcie?

O. Miasta ważniejsze w Egipcie są: *Aleksandrya* 200 tys. miesz. warownia, port nad morzem Śródziemnem. *Rozetta*, *Damieta*, *Kair*, 400 tys. miesz. rezydencya wice króla. *Suez*, port. *Luxor* i *Karnak* wsie.

Aleksandrya za czasów rzymskich liczyła milion mieszkańców i była punktem środkowym handlu całego świata. Za Ptolomeuszów zakwitły tu bardzo wysoko nauki i zebrano sławną bibliotekę, którą Omar basza spalić rozkazał. Święty Marek założył tu kościół i rządził nim. Dziś Aleksandrya jest stolicą patriarchy katolickiego.

W bliskości Kairu wznoszą się olbrzymie piramidy. Przy wsiach Luxor i Karnak rozlegają się ogromne ruiny starożytnych Teb. Zaslugują tu jeszcze na uwagę groby królów wykute w skale, które przedstawiają się w postaci sal, w których pełno sarkofagów i mumii (mumie są to ciała zabalsamowane starożytnych Egipcyan, które do dziś się zachowały. Niektóre mumie mają przeszło trzytysiące lat).

W okolicach starożytnych Teb w pierwszych wiekach tu powstały pierwsze pustelnie, które później liczyły tysiące pustelników i wiele klasztorów; pamiętni tu są św. Antoni i Pachomiusz.

Nubia i Kordofan.

P. Co wiemy o Nubii i Kordofanie?

O. Nubia i Kordofan są kraje górzyste i piaszczyste, zostają całkiem pod rządem wice króla Egiptu.—

P. Jaka ludność, przemysł i religia?

O. Ludność w Kordofanie nie różni się od mieszkańców Egiptu—zajęcie ich rolnictwo; uprawiają kawę,

prowadzą handel skórami, piaskiem złotym, gumą arabską i t. d.

ABISSYNIA.

Rozległość 180,000 Ludność 4,000,000.

P. Gdzie leży Abissynia?

O. Abissynia leży na południe Nubii wzdłuż morza Czerwonego.

P. Jaki grunt, klimat Abissynii i jej płody?

O. Abissynia jest górzysta, grunt urodzajny, w dolinach gorąco, na górach chłodniej.

Kawa, tamerynda (owoc lekarstwo), gumy i różne zboża są przedmiotem handlu.

P. Jaki jest rząd w Abissynii i religia?

O. Abissynia była jednem państwem, dziś rozpadła się na różne drobne, — mieszkańcy wyznają religię chrześcijańską, ale moralnie stoją nisko.

Znaczniejsze państewka w Abissynii: Tigre z m. Adowa—Ambara z m. Gondar — Soza z m. Ankobar.

P. Jakie są znaczniejsze miasta w Abissynii?

O. Miasta znaczniejsze w Abissynii są: *Gondar* punkt środkowy handlu, *Adowa*, *Ankobar*.

SACHARA.

Ludność 100,000 rozległość 2,000,000.

P. Co jest Sachara?

O. Sachara jest to ogromna piaszczysta pustynia, (mająca około 2 miliony mil kwadratowych) rozciągająca się od oceanu Atlantyckiego, aż do Egiptu.

Pustynia Sachara zajmuje czwartą część całej Afryki — całą pustynię pokrywa lekki piasek, którym lada wietrzyk porusza i tworzą się jakoby fale morza, albo obłoki, które pędzą według siły i kierunku wiatru, zasypując wszystko. Tak więc nie ma tu ani roślinności żadnej, ani wody, ani drzew, ani dróg, bo i ślady przechodzącej karawany, piasek zasypuje — a nieraz zasypuje i całe karawany. Pomimo niebezpieczeństw karawany handlowe z pomocą wielbłądów regularnie odbywają swoje podróże, kierując się tylko słońcem i gwiazdami.

Wśród pustyń miejscami zdarzają się nie wielkie miejsca mające wodę i pokryte zielenią, zwane oazami, które wyglądają jakoby wyspy, wśród tego morza piaszczystego.

SUDAN.

Ludność 80,000,000.

P. Gdzie leży Sudan czyli Nigrycyja?

O. Sudan czyli Nigrycyja zajmuje środkową Afrykę na południe Sachary.

Sudan jest kraj zamieszkały przez Murzynów i Fellatów

czyli rasę mieszaną murzynów z białymi.

Nazwa Sudan pochodzi z języka murzyńskiego „Balad — es — Sudan” co znaczy „kraj czarnych”. Kraj ten mało znano.

P. Jaki jest grunt, klimat, mieszkańcy Sudanu, ich religia?

O. W Sudanie jest grunt urodzajny — mieszkańcy Murzyni są poganami, a Fellatowie są machometanami i pracowici.

P. Jakie są miasta w Sudanie?

O. Miasta w Sudanie są: *Kano, Sokotu, Timbaktu, Kuka.*

Sudan dzieli się na wiele państw murzyńskich, z których znaczniejsze są: Bambara z miastem Sego — państwo Fellatów — królestwo Timbaktu i inne.

Murzyni mieszkają w lichej wioskach, uprawiają bardzo mizernie grunt; mężczyźni trudnią się polowaniem, rybołówstwem lub wojną, a całem gospodarstwem domowem zajmują się kobiety.

Przedmiotem handlu jest niewolnictwo (dziś wzbronione), kość słoniowa, piasek złoty i różne gumy.

SENEGAMBIA,

GWINEA WYŻSZA i NIŻSZA.

P. Gdzie leży Senegambia, Gwinea Wyższa i Niższa?

O. Senegambia, Gwinea Wyższa i Niższa leżą na południe Sachary, nad zachodnim brzegiem oceanu

Atlantyckiego.

Senegambia i Gwinea leżą na południe Sachary, zajmują około trzech tysięcy mil wybrzeża Afryki nad oceanem Atlantyckim. (od Sachary aż do przylądka Frio) — Wybrzeża te są najwięcej piaszczyste, miejscami mają jednak grunt urodzajny. — Wybrzeże Gwinei Niższej ciągnie się pod samym równikiem.

P. Jacy są mieszkańcy Senegambii i Gwinei?

O. Mieszkańcy Senegambii i Gwinei są Murzyni, są poganami, są nieokrzescani, mieszkają w chatkach z gliny i gałęzi zlepionych, trudnią się mało rolnictwem, więcej polowaniem i rybołówstwem.

P. Co jest przedmiotem handlu w Senegambii i Gwinei?

O. Przedmiotem handlu w Senegambii i Gwinei jest piasek złoty, kość słoniowa, różne gummy, owoce, a dawniej sta tysięcy niewolników z tąd wywożono.

P. Jak dzielą Gwinea i Senegambię?

O. Gwinea i Senegambię dzielą na wybrzeża złożone z osad Europejskich i z małych państw murzyńskich.

W Senegambii największa jest osada francuzka Saint Louis (czytać Sę Lui); z krajowców znaczniejsze plemiona są: Jolofy, Mandyingowie i Fulachowie.

Gwinea Wyższa składa się z wybrzeży: 1. Sierra Leone, z miastem Freetown (Frytaun), 2. Pieprzowe i tu jest Liberya Rzeczpospolita Murzyńska utworzona przez Stany Zjednoczone z wyzwolonych Murzynów, z miastem Morowia, 3. pobrzeże Słoniowej Kości bez osad Europejskich, 4. pobrzeże Złote, 5. Niewolnicze ma wiele osad Europejskich.

Państwa Murzyńskie są: Aszauti z miastem Kumasi i Dahome z miastem Abome.

Gwinea Niższa ma dwa państwa Murzyńskie: Loango i Kongo i posiadłości Portugalskie: Angola z miastem gł. San Paulo de Loanda i Benguela z miastem gł. San Filipo de Benguela.

KRAJE ŚRODKOWE.

P. Co nazywamy Afryką środkową, co o niej wiemy i jakie jej kraje?

O. Część Afryki środkowej, na południe Sudanu pod równikiem rozciągającej się, nazywamy Afryką środkową i jest zupełnie nieznaną.

Afryka środkowa pod równikiem jest zamieszkała przez różne pokolenia Murzyńskie. Dzikość mieszkańców, zabójczy klimat dla Europejczyków, stoją na przeszkodzie iż ta część kraju dotąd zupełnie nieznaną.

ZIEMIA KAPSKA,
KAFRERYA

i KRAJE W POŁUDNIOWEJ AFRYCE.

P. Jakie kraje leżą w południowej Afryce?

O. W południowej Afryce leży Ziemia Kapska, Ziemia Hotentotów, Kafirów, Zulusów, Natal, Trans Wall, i Rzeczpospolita Pomarańczowa.

P. Jakie są miasta w krajach południowej Afryki?

O. W Ziemi Kapskiej miasto **Kapsztat** 20 tys. mie.

port, posiadłość Anglii. W ziemi Hotentotów miasto **Poczesotown**. W ziemi Kafrów Natal. Rzeczpospolita Pomarańczowa z m. **Blemfontain** itd.

W południowej Afryce klimat zdrowy, grunt urodzajny, a mieszkańcy choć dżicy, ulegają z wolna wpływowi oświaty europejskiej. Kraje południowej Afryki są podległe, lub ulegają wpływowi Anglii.

MOZAMBIK, ZANGUEBAR

I KRAJE NAD OCEANEM INDYJSKIM.

P. Jakie są kraje we wschodniej Afryce nad oceanem Indyjskim i miasta?

O. Kraje wschodniej Afryki nad oceanem Indyjskim są: *Sofala* z m. Zambezi. *Mozambik* z m. Mozambik. *Zanguebar* z m. Zinzibar. *Ajan* czyli *Somal* z m. *Berbera*.

Kraje Anglii nad wybrzeżem Afryki zamieszkane przez dzikich i nieokrzyszanych Murzynów, grunt urodzajny.

Zanguebar i Mozambik górzyste. Kraje te mało są znane oprócz wybrzeży. Mozambik należy do Portugalii.

Wyspa Madagaskar wielka wyspa, tysiąc mil długa, a 590 szeroka, ma klimat niezdrowy, rząd despotyczny, Tananariwo stolica. Polak Beniowski czas jakiś był tu królem.

AMERYKA.

Rozległość 15,955,996 m. k. Ludność 87,922,104.

P. Jakie są granice Ameryki?

O. Ameryka jest wielką wyspą, z północy oblewa ją ocean Lodowaty Północny — z południa ocean Lodowaty Południowy — na wschód ocean Atlantycki, na zachód ocean Spokojny.

P. Jak dzielą Amerykę?

O. Amerykę dzielą na północną, południową i środkową.

Ameryka składa się z dwóch wielkich lądów połączonych ze sobą wązkim pasmem ziemi (międzymorze Panamskie).

Ląd wielki leżący na półkuli północnej nazywa się Ameryką północną, wielki ląd leżący od tamtego na południu, na półkuli południowej nazywa się Ameryką południową. Środkowa część łącząca Amerykę północną z południową, nazywa się Ameryką środkową, czyli centralną.

Kraje północnej Ameryki.

P. Jakie są kraje w Ameryce północnej?

O. W północnej Ameryce są kraje: na samej północy leżą posiadłości Brytyjskie — Alaszka — Stany Zjednoczone i Meksyk.

Na północ Ameryki rozciąga się Archipelag wysp na morzu Lodowatym i Greenlandya w stronie północno-wschodniej.

W Ameryce południowej kraje są: Kolumbia, Wenezuela, Gujana, Ekuador, Brazylia, Peru, Boliwia, Chili, Argentyna, Paragwaj, Urugwaj, Patagonia i Ziemia Ognista.

Kraje w Ameryce środkowej są: Gwatemala złożona z pięciu republik: Gwatemala, San Salwador, Honduras, Nikaragua, Leon i Kosta Rika.

Wody.

P. Jakie oceany oblewają Amerykę?

O. Cztery oceany oblewają Amerykę: Lodowaty Północny i Południowy, Atlantycki i Spokojny.

P. Jakie morza i odnogi tworzy który ocean?

O. 1. Ocean Atlantycki tworzy morze *Baffińskie*, zatoki: *Hudsonską*, *Świętego Wawrzyńca*, zatokę *Meksykańską*, której południowa część zowie się mo-

rzem *Karaibskim*.

Mniejsze zatoki: Kampez, Honduras i Daryńska. Morze Baffińskie leży między Greenlandya, a wyspami należącymi do posiadłości Angielskich. Zatoka Hudsonska wchodzi w posiadłości Angielskie i tworzy półwysep Labrador. Zatoka Meksykańska i Honduras na wschód Meksyku. Morze Karaibskie na wschód Gwatemali.

2. Ocean Spokojny tworzy morze *Aleuckie*, zatokę *Kalifornijską* na zachód Meksyku, i zatokę *Panamską* na zachód międzymorza Panamskiego.

Cieśniny.

P. Jakie są ważniejsze cieśniny w Ameryce?

O. Ważniejsze cieśniny w Ameryce są:

1. Cieśnina *Beringska*, rozdziela Azyę od Ameryki.
2. Cieśnina *Dawis*, łączy morze Baffińskie z oceanem Atlantyckim.
3. Cieśnina *Hudson*, łączy zatokę Hudsonską z oceanem Atlantyckim.
4. Cieśnina *Yukatan*, łączy morze Karaibskie z zatoką Meksykańską.
5. Cieśnina *Magelańska*, oddziela Ziemię Ognistą od Patagonii.

Jeziora.

P. Jakie są większe jeziora w Ameryce?

O. Większe jeziora w Ameryce są: *Niedźwiedzie*, *Niewolnicze*, *Winnipeg*, w posiadłościach Brytańskich. Jezioro *Wyższe*, *Huron*, *Miszygan*, *Erie*, *Ontario*, na granicy posiadłości Brytańskich i Stanów Zjednoczonych. *Nikaragua* w Gwatemali, *Titikaka* między Peru i Boliwią.

Jeziora w północnej Ameryce, stanowią największe zbiory wód słodkich na całym świecie.

Rzeki.

P. Jakie są główne rzeki w północnej Ameryce?

O. Główne rzeki północnej Ameryki są: *Mekenzi* i *Miedziana* uchodzą do oceanu Północnego.

Rzeka *Świętego Wawrzyńca*, uchodzi do oceanu Atlantyckiego.

Rzeka *Missisipi* z dopływem *Missouri* i *Rio grande* uchodzi do zatoki Meksykańskiej.

Rzeka *Kolorado* wpada do odnogi Kalifornijskiej.

Rzeka *Mekenzi*, *Miedziana* i *Świętego Wawrzyńca*, płyną w posiadłościach Brytańskich.

Missisipi, *Missouri*, *Kolorado* i *Rio grande*, są rzeki Stanów Zjednoczonych.

Rzeka *Świętego Wawrzyńca* jest jakoby odpływem grupy jezior: *Wyższego*, *Miszygan*, *Huron*, *Erie* i *Ontario*. Płynąc z jeziora *Erie* do *Ontario* nosi nazwę *Niagara* i tworzy największy wodospad na świecie, — 467 stóp szeroko płynąca rzeka, spada z wysokości 160 stóp.

Rzeka *Missisipi* jest najdłuższa na świecie 3000 mil długa.

P. Jakie są rzeki w południowej Ameryce?

O. Rzeki południowej Ameryki są: *Magdalena*, *Orinoko* wpadają do morza Karaibskiego.

Amazonka największa rzeka w świecie, *St. Franciszko*, *Rio de la Plata*, czyli rzeka Srebrna, *Tokantin*, uchodzą do oceanu Atlantyckiego.

Rzeka *Magdalena* płynie w Kolumbii, *Orinoko* w Wenezueli, *Amazonka* w Brazylii, *Rio de la Plata* w Rzeczypospolitej Argentyńskiej.

Amazonka największa rzeka w świecie, miejscami do 40 mil angielskich szeroka, a 2400 mil spławna.

Góry.

P. Jakie są góry w Ameryce?

O. Góry w Ameryce północnej są: góry *Skaliste* w Stanach Zjednoczonych. W Ameryce południowej są: góry *Kordyliery*, czyli *Andy*, *Wenezuelskie* i *Brazylijskie*.

Góry *Kordyliery* ciągną się nad brzegiem oceanu Spokojnego, wzdłuż całej Ameryki południowej — na między-morzu Panamskim zdają się znikać, lecz znów się podnoszą i tworzą góry *Skaliste* w Stanach Zjednoczonych — tak więc *Kordyliery* idą jakoby od Patagonii, aż do oceanu Lodowatego północnego i tworzą najdłuższe pasmo gór na całym świecie. Najwyższe szczyty *Kordylierów* są: *Newada* 24 tys. stóp, *Chimborazo* 20 tys. stóp.

Zadna część świata nie ma tyle wulkanów co Ameryka i najczęściej ulega zgubnym skutkom trzęsienia ziemi, najczęściej w *Kordylierach*. Najślawniejsze wulkany są: *S. Eliasza* w Alasce. *Kotopaksi* i *Picuncza* niedaleko równika. Rachują około 173 wulkanów w Ameryce.

Przylądki.

P. Jakie są przylądki w Ameryce?

O. Przylądki w Ameryce są: *Farewell* w Greenlandyi. *Horn* w Ziemi Ognistej. *Sw. Łukasza* w Kalifornii. Przylądek *Księcia Walii* w Alaszcze.

Półwyspy.

P. Jakie są półwyspy w Ameryce?

O. Półwyspy są: Labrador, Nowa Szkocya we wchodniej części Posiadłości Anglii, a *Alaszka* na zachód. — *Floryda* na południe wschód, a *Kalifornia* na południe zachód Stanów Zjednoczonych, *Tukatan* w Gwatemali.

Wyspy.

P. Jakie są ważniejsze wyspy w Ameryce?

O. Ważniejsze wyspy na oceanie Atlantyckim są:

a) *Nad brzegami Ameryki północnej: Greenlandya, Kap Breton* i *Newfoundland*.

b) *Wyspy leżące nad brzegami środkowej Ameryki: Bahamskie* czyli *Łukajskie*, *Wielkie Antylskie* czyli *Indye Zachodnie* (Kuba, Jamajka, Hajty i Portoryko,

Male Antylskie (Gwadalupa, Martynika, Barbados, Dominika i t. d.)

c) *Wyspy leżące na południu Ameryki są: Wyspy Sokole* i *Ziemia Ognista*.

Greenlandya z północy oblana oceanem Lodowatym, należy do Danii, mieszkańcy Eskimosi. Wyspa Kap Breton i Newfoundland Angielskie, ważne dla połowu storkiszu.

Wyspy Łukajskie należą do Anglików; do tych wysp w r. 1492 Kolumb przypłynął gdy odkrył Amerykę, i na wyspę Guanachani wylądował, której nadał nazwę San Salvador.

Z wysp Antylskich Kuba i Portoryko, należą do Hiszpanii — Jamajka do Anglików — Hajty niezawisła rzeczpospolita.

Z Małych Antylskich Dominika, Barbados, Trynidad do Anglii — Martynika, Gwadalupa do Francuzów — Sw. Bartłomieja do Szwedów.

Wyspy na oceanie wschodnim: królowej Karoliny, Kwadry są najczęściej bezludne.

Klimat i płody.

P. Jaki jest klimat w Ameryce?

O. Ameryka ma klimat wszystkich trzech stref: zimny, umiarkowany i gorący, odpowiednio do tego w jakim pasie leży jaka jej część.

Ameryka rozciąga się od bieguna północnego, aż do koła biegunowego południowego — ma więc klimat wszystkich stref, jednakże w porównaniu z innymi częściami świata ma klimat daleko ostrzejszy — przyczyna tego, iż na północy nie ma gór, któreby wstrzymywały ostre powiewy wiatrów z północy. I tak: Kanada leży w tej odległości od równika co Francya, Krym i Włochy, gdzie zima łagodna.

dna, lub ledwo czuć się daje, a w Kanadzie zima ostra trwa sześć miesięcy — pod równikiem klimat łagodniejszy, niż w Afryce, gdyż całe kraje leżą na parę tysięcy stóp nad poziom morza. W Europie pod 60 stopniem sięga uprawa żyta, a w Ameryce już pod 50 stopniem ustaje uprawa roli, a w Ameryce południowej uprawa roli sięga ledwie do 40 stopnia. Na pobrażu zatoki Meksykańskiej i nad Atlantykiem w porze gorącej grasuje żółta febra.

P. Jaki jest grunt w Ameryce i płody?

O. Grunt w Ameryce jest bardzo urodzajny odpowiednio do miejsca i klimatu — wydaje wszystkie płody całego świata.

W Ameryce nie ma ani piaszczystych pustyń, ani nieurodzajnych stepów jak w Azji; ale grunt prawie wszędzie podatny do uprawy roli, a miejscami pokrywają go odwieczne nieprzebyte lasy i rozległe łąki, pokryte piękną trawą. Stepy nad rzekami w Ameryce północnej, nazywają się prairami, w Ameryce południowej stepy noszą nazwy Llanos i Pampas.

P. Jakie są płody Ameryki?

O. W Ameryce odpowiednio do szerokości geograficznej, udają się wybornie wszystkie płody całego świata. W pasie umiarkowanym kwitnie uprawa roli, w krajach bliżej ku równikowi udają się plantacje trzciny cukrowej, bawełny, kawy, herbaty, chin, jedwabnictwa itd.

Z Ameryki rozeszły na cały świat: ziemniaki, tytoń, kakaó, wanilia, kukurudza itd. Z Ameryki pochodzi brazylia, klon cukrowy, machoń itd.

W Ameryce znajdują się najrozmaitsze gatunki zwierząt, ptaków, owadów; jednakże przed przybyciem Europejczyków, nie znano konia, wołu, psa, tak pożytecznych zwier-

ząt domowych, które teraz nawet już niekiedy są tu w stanie dzikim. Ważniejsze ze zwierząt Amerykańskich: bóbr, lama, struś, tapir, kaguar, bizon, szynszyla, kondor, papugi, kolibry itd. Z Meksyku mamy indyki.

P. Jakie są ciała kopalne w Ameryce?

O. Ameryka jest nadzwyczaj bogata w ciała kopalne i drogie kamienie — złoto, srebro, żelazo, miedź, cyna, ołów, siarka, sól, tak obficie się znajdują, jak nigdzie na świecie.

Meksyk i Peru ma niewyczerpane kopalnie złota i srebra — w Brazylii najobficiej znajdują się dyamenty i drogie kamienie — węgiel i żelazo obficie wszędzie.

Mieszkańcy Ameryki i religia.

P. Jaka jest ludność Ameryki?

O. Ameryka liczy około 90 milionów ludności, która składa się z krajowców i z przybyszów Europejczyków i Murzynów.

Krajowcy Ameryki są Eskimosowie i Indianie. Eskimosowie są cery żółtej, żyją w pasie zimnym w okolicach morza Lodowatego. Indianie rozsiani na całym obszarze Ameryki żyją w stanie dzikim, mają cerę czerwoną, czyli miedzianego koloru. Prawdopodobnie że Indianie są przybyszami z Azji i należą do rasy Mongolskiej — same nawet podania Indian, nazwiska plemion na ten domysł naprowadzają. I tak w niektórych plemionach jest podanie, iż niektórzy z nich przybyli z zawody z zachodu i t. d.

P. Jakie są rządy w państwach Ameryki?

O. W całej Ameryce, wyjąwszy Brazylii, która jest

dną, lub ledwo czuć się daje, a w Kanadzie zima ostra trwa sześć miesięcy — pod równikiem klimat łagodniejszy, niż w Afryce, gdyż całe kraje leżą na parę tysięcy stop nad poziom morza. W Europie pod 60 stopniem sięga uprawa żyta, a w Ameryce już pod 50 stopniem ustaje uprawa roli, a w Ameryce południowej uprawa roli sięga ledwie do 40 stopnia. Na pobrażu zatoki Meksykańskiej i nad Atlantykiem w porze gorącej grasuje żółta febra.

P. Jaki jest grunt w Ameryce i płody?

O. Grunt w Ameryce jest bardzo urodzajny odpowiednio do miejsca i klimatu — wydaje wszystkie płody całego świata.

W Ameryce nie ma ani piaszczystych pustyń, ani nieurodzajnych stepów jak w Azji; ale grunt prawie wszędzie podatny do uprawy roli, a miejscami pokrywają go odwieczne nieprzebyte lasy i rozległe łąki, pokryte piękną trawą. Stepy nad rzekami w Ameryce północnej, nazywają się prairami, w Ameryce południowej stepy noszą nazwy Llanos i Pampas.

P. Jakie są płody Ameryki?

O. W Ameryce odpowiednio do szerokości geograficznej, udają się wybornie wszystkie płody całego świata. W pasie umiarkowanym kwitnie uprawa roli, w krajach bliżej ku równikowi udają się plantacje trzciny cukrowej, bawełny, kawy, herbaty, chin, jedwabnictwa itd.

Z Ameryki rozeszły na cały świat: ziemniaki, tytoń, kakaó, wanilia, kukurudza itd. Z Ameryki pochodzi brazylia, klon cukrowy, machoń itd.

W Ameryce znajdują się najrozmaitsze gatunki zwierząt, ptaków, owadów; jednakże przed przybyciem Europejczyków, nie znano konia, wołu, psa, tak pożytecznych zwie-

rzał domowych, które teraz nawet już niekiedy są tu w stanie dzikim. Ważniejsze ze zwierząt Amerykańskich: bóbr, lama, struś, tapir, kaguar, bizon, szynszyla, kondor, papugi, kolibry itd. Z Meksyku mamy indyki.

P. Jakie są ciała kopalne w Ameryce?

O. Ameryka jest nadzwyczaj bogata w ciała kopalne i drogie kamienie — złoto, srebro, żelazo, miedź, cyna, ołów, siarka, sól, tak obficie się znajdują, jak nigdzie na świecie.

Meksyk i Peru ma niewyczerpane kopalnie złota i srebra — w Brazylii najobficiej znajdują się dyamenty i drogie kamienie — węgiel i żelazo obficie wszędzie.

Mieszkańcy Ameryki i religia.

P. Jaka jest ludność Ameryki?

O. Ameryka liczy około 90 milionów ludności, która składa się z krajowców i z przybyszów Europejczyków i Murzynów.

Krajowcy Ameryki są Eskimosowie i Indianie. Eskimosowie są cery żółtej, żyją w pasie zimnym w okolicach morza Lodowatego. Indianie rozsiani na całym obszarze Ameryki żyją w stanie dzikim, mają cerę czerwoną, czyli miedzianego koloru. Prawdopodobnie że Indianie są przybyszami z Azji i należą do rasy Mongolskiej — same nawet podania Indian, nazwiska plemion na ten domysł naprowadzają. I tak w niektórych plemionach jest podanie, iż niektórzy z nich przybyli z zachodu i t. d.

P. Jakie są rządy w państwach Ameryki?

O. W całej Ameryce, wyjąwszy Brazylii, która jest

cesarstwem, wszystkie kraje są pod rządem republikańskim.

P. Jaką religię wyznają mieszkańcy Ameryki?

O. W Stanach Zjednoczonych i w Posiadłościach Brytańskich, przeważa religia protestancka. W Meksyku i w krajach Ameryki południowej, panuje religia katolicka—Indyanie z wyjątkiem stosunkowo niewielkim, są poganami.

W Ameryce a szczególnie w Stanach Zjednoczonych protestantyzm rozwinał się we wszystkich formach sekcjarskich — a nie mogąc z Bogiem człowieka pojednać, nie mogąc zaspokoić jego rozumu i serca, protestantyzm stworzył straszne niedowiarstwo.

P. Jakimi językami mówią w Ameryce?

O. W Stanach Zjednoczonych i w Posiadłościach Brytańskich mówią językiem angielskim. W Meksyku i w reszcie krajów Ameryki, mówią językiem hiszpańskim, lub portugalskim.

Stany Zjednoczone i Posiadłości Anglii, zaludniają przeważnie Anglicy i Niemcy, inne zaś kraje na południu, Hiszpanie i Portugalczycy. Indyanie żyją dziko w lasach, dzielą się na liczne pokolenia sobie nieprzyjazne, i rzecz dziwna że każde pokolenie chociaż nie liczne mówi innym językiem i osmańście milionów Indyan w Ameryce, mówi około pięciu set odmianami języka.

P. Jak oświata i cywilizacya stoi w Ameryce?

O. W północnej Ameryce oświata i cywilizacya stoi bardzo wysoko, w południowej niżej, lud zaś ciemny.

Kraje Ameryki.	Rząd.	Stolica.	Rozległ.	Ludność.
Posiadłości Angiels.	rzeczpos.	Ottawa	3,636,375	4,885,000
Stany Zjednoczone	rzeczpos.	Washington	3,603,884	88,925,530
Greenlandya			759,814	10,000
Meksyk	rzeczpos.	Meksyk	778,144	9,000,000
Gwatemala	rzeczpos.	NovaGwatimala	192,876	2,690,630
Indye Zachodnie	rzeczpos.	Bogota	93,810	4,065,945
Kolumbia	rzeczpos.	Karakas	357,000	3,000,000
Wenezuela	rzeczpos.	Georgetown	368,000	2,200,000
Gujana	rzeczpos.	Rio Janeiro	194,769	240,010
Brazylija	cesarstwo		3,230,000	11,780,000
Pern	rzeczpos.	Lima	508,000	2,500,000
Boliwia	rzeczpos.	Chuquisaca	535,000	1,990,000
Paragwaj	rzeczpos.	Asuncion	73,000	1,030,000
Urugwaj	rzeczpos.	Montevideo	66,000	350,000
Chili	rzeczpos.	Sant Jago	250,000	2,000,000
Patagonia	rzeczpos.		210,000	120,000
Argentyna	rzeczpos.	Buenos Ayres	879,800	1,812,000
Ekuador	rzeczpos.	Kwito	218,000	1,371,000
		razem	15,955,996	87,922,154

W tej książce długości i rozległości kraj, podane są w miłach angielskich. Około cztery i pół mil angielskich idzie na jedną milę polską, a z tą od około 30 mil kwadratowych angielskich idzie na jedną milę kwadratową polską.

POSIADŁOŚĆ: BRYTANSKIE.

Rozległość 3,636,375. Ludność 4,835,000.

P. Jaką część Ameryki zajmują Posiadłości Angielskie?

O. Posiadłości Angielskie zajmują całą północną część Ameryki, wyjąwszy Alaszki i Greenlandyi.

Posiadłości Brytańskie leżą na północ Stanów Zjednoczonych, północna ich część sięga daleko na północ i obmarzła lodami oceanu Północnego jest niezamieszкана. W południowej części udają się zboża, len, konopie i tytoń. W Kanadzie jest wiele jezior i lasów, a dzikie zwierzęta dostarczają futer. Z ciał kopalnych najważniejsza jest miedź w okolicach jeziora Wyższego (Lake Superior).

P. Jak się dzielą Posiadłości Brytańskie?

O. Posiadłości Brytańskie dzielą się na trzy części t.j. 1 na Kenadę 2 na prowincję Newfoundland i 3 Terytorium północno zachodnie.

P. Jaki jest rząd w Posiadłościach Brytańskich?

O. Posiadłości Brytańskie zależą od Anglii, są pod rządem Gubernatora przez rząd Angielski przysłanego.

Kanada od roku 1867 jest prowincją jakoby w pół niepodległą, składa się ze siedmiu prowincji sprzymierzonych, które są: Nowa Szkocya, wyspy księcia Edwarda, Nowy Brunświk, Kwebek, Ontario, Manitoba i Kolumbia. Krajami temi zarządza parlament krajowy pod przewodnictwem Gubernatora obranego przez rząd Angielski.

Nowafundlandya i północno zachodnie terytorium są pod rządem Gubernatora Kanady i nie należą do konfederacyi.

P. Jaki jest klimat i płody w Posiadłościach Brytańskich?

O. W Posiadłościach Brytańskich na północy klimat zimny, nie rośnie; w południowej części zima ostra, lato gorące, udają się zboża, len, tytoń — przemysł i handel kwitnie.

Kanada pod względem przemysłu i handlu, współzawodniczy ze Stanami Zjednoczonymi.

P. Jacy są mieszkańcy w Posiadłościach Brytańskich i religia?

O. Mieszkańcy w Posiadłościach Brytańskich są najwięcej pochodzenia francuzkiego i religii katolickiej — mówią po francuzku, a język urzędowy angielski.

Na pobrzeżu oceanu Atlantyckiego żyją Eskimosi, a w lasach Indyanie.

P. Jakie są miasta w Posiadłościach Brytańskich?

O. Miasta w Posiadłościach Brytańskich są: **Ottawa** 25 tys. miesz. stolica. *Montreal* 120 tys. miesz. największe miasto. *Kwebek* 60 tys. miesz. warownia. *Toronto*, *Halifoks*, *Kingstown*.

Montreal na rzece Świętego Wawrzyńca ma dwie mile angielskie długi most żelazny (około pół mili polskiej).

GREENLANDYA.

Rozległość 759,814 m. k. Ludność 10,000

P. Co jest Greenlandya i gdzie leży?

O. Greenlandya jest ogromną wyspą na północ wschód Posiadłości Brytańskich położona — mało znana, 9 miesięcy pokryta śniegiem i lodem.

Greenlandya była jeszcze odkryta w X. wieku przez Jana z Kolna polaka służącego w marynarce duńskiej.

P. Jacy są mieszkańcy w Greenlandyi?

O. W Greenlandyi mieszkańcy są Eskimosi, żyją z połowu ryb, a skórami zwierząt odziewają się — najwięcej są poganami.

P. Do kogo należy Greenlandya?

O. Greenlandya należy do Danii.

Cały pożytek jaki Dania odnosi są skóry zwierząt i połów wielorybów na wybrzeżach wyspy.

STANY ZJEDNOCZONE.

Rozległość 3,603,884 m. k. Ludność 39,925,590.

P. Gdzie leżą Stany Zjednoczone północnej Ameryki?

O. Stany Zjednoczone północnej Ameryki, leżą na południe Posiadłości Brytańskich, rozciągają się o

oceanu Atlantyckiego do oceanu Spokojnego.

Dzisiejsze Stany Zjednoczone były to kolonie angielskie, które r. 1776 powstały przeciwko rządowi angielskiemu, z pomocą Francji r. 1783 odzyskały niepodległość. Dowódcą wojska przeciwko Anglikom był generał Jeży Waszyngton. Tu za wolność walczyli sławni nasi rodacy: Kazimierz Puławski (który tu zginął), Tadeusz Kościuszko i inni.

P. Jaki jest grunt, klimat i płody w Stanach Zjednoczonych?

O. Stany Zjednoczone mają różny klimat — w północnej części zima ostra, lato gorące — na południu wielkie gorąco a zima bardzo lekka; więc odpowiednio do tego, na północy udają się zboża, tytuń, kukurudza; na południu bawełna, trzcina cukrowa, ryż, herbata i jedwabnictwo — grunt urodzajny; minerały są: złoto, srebro, miedź, żelazo i węgiel.

Najbogatsze kopalnie miedzi są nad jeziorem Wyższym [Lake Superior] w Wisconsin i Micygan. Węgiel w Pensylwanii, w Illinois i w Nowym Yorku — Ołów w Illinois — Złoto, srebro i merkuryusz najobficiej w Kalifornii.

P. Jakie są główne góry w Stanach Zjednoczonych?

O. Główne góry w Stanach Zjednoczonych są: Skaliste nad zachodniem, Alabama nad wschodniem wybrzeżem kraju — ich części różne noszą nazwiska.

Góry Aleghany we wschodniej części a Skaliste w zachodniej; oba pasma idące z północy ku południu, dzielą kraj na trzy części t. j. wybrzeże oceanu Atlantyckiego, wybrzeże oceanu Spokojnego, i dolina środkowa rzeki Misisipi, która się odznacza szczególną urodzajnością.

P. Jakie są główne rzeki w Stanach Zjednoczonych?

O. Główne rzeki w Stanach Zjednoczonych są: Misisipi największa rzeka z dopływem Nebraski, Arkansas, Missouri, Illinois, Ohio — płynie środkiem kraju. Rio Grande na południu. Św. Wawrzyńca na południu wpadają do oceanu Atlantyckiego, a Kolorado i Kolumbia uchodzą do oceanu Spokojnego.

P. Jakie są główne jeziora?

O. Największe jeziora na południowej granicy są: Wyższe, Meczygan, Juron (Huron) Erie, Ontario — jezioro Słone w terytorium Utah.

P. Jaka ludność zamieszkuje Stany Zjednoczone?

O. Stany Zjednoczone głównie zaludnione wychodźcami z Anglii, Irlandyi i Niemiec — panujący język jest angielski; na południu używają języków: hiszpańskiego i francuzkiego.

W Stanach Zjednoczonych można znaleźć dziwną mieszaninę wszystkich narodowości Europejskich.

Ostatnimi czasy licznie przybywają Chińczycy z Azji i naraz można usłyszeć mowę różnych narodów i różnych części świata.

P. Jak stoi oświata, handel i przemysł w Stanach Zjednoczonych?

O. W Stanach Zjednoczonych oświata stoi bardzo wysoko; wynalazki, handel, przemysł rozwinął się do najwyższego stopnia.

Stany Zjednoczone pod względem oświaty, handlu, przemysłu, współzawodniczą z najcywilizowańszymi i najbłwiecześniejszymi narodami zachodniej Europy — pod względem wielu wynalazków, nawet Europę wyprzedziły — i tak: zastosowanie pary do żeglugi, udoskonalenie elektro-magnetycznych i zastosowanie do telegrafów, wynalazek pospiesznych

maszyn drukarskich, wynalazek maszyn do szycia, przyrządzenie gutaperehy i jej zastosowanie itd., są to wynalazki amerykańskie, które dziś przyjął cały świat. Kraj wewnątrz pokryty siecią kolei żelaznych, przez co bardzo ułatwia komunikację i ożywia handel. Plody wywozowe są: głównie bawelna, tytoń, zboże, wyroby żelazne, maszyny różne itd.

P. Jaka religia w Stanach Zjednoczonych?

O. W Stanach Zjednoczonych głównie rozwinął się protestantyzm we wszystkich formach, a z niego niedowiarstwo nie do pojęcia — religia katolicka czyni wielkie postępy.

W Stanach Zjednoczonych rząd nie miesza się do religii, a protestantyzm ze swojemi doktrynami sądzenia i rozumowania o religii i jej artykułach według swego gustu, wydał najstraszniejsze sekciarstwo i niedowiarstwo. Po miastach na każdej ulicy kilka kościołów, a każdy innej wiary. Z drugiej strony protestant z biblią w rękę, którą każdy rozumie według swej woli i zdolności, jest twórcą swej religii, (bo w to tylko chce wierzyć co z biblii wyczyta) — ale przechodząc z jednych opinii do drugich, a spostrzegłszy że on sam dla siebie będąc najwyższą powagą w rozumieniu biblii i w rzeczach wiary, gdy nie znajduje nic pewnego prócz sprzeczności i zamętu zdań często najśmieszniejszych, porzuca wszystko i staje się niedowiarkiem. — I większa połowa protestantów ani słyszeć nie chce o religii.

Najwyższa niewiara ateizm, jest najwyższym szczyblem rozwoju, — kwiat protestantyzmu. Nie są to czeze rozumowania, ale smutne fakta, niczem nie zaprzeczone.

I tu się sprawdza że kto w rzeczach religii porzuci światło Boże i powagę kościoła katolickiego, ten musi wyjść na bezdroża, będzie się błąkał, rozumował, aż w końcu stanie się niedowiarkiem i poganinem, a może i cywilizowanym.

Ważniejsze sekty religijne są: Metodysci (najmodniejsi, dewocya protestancka) Baptyści, Kwakrowie, Prezbiterianie, Episkopalni itd.

W St. Zj. 7 milionów katolików, 63 biskupów, 6 ts. księży i kościołów, 500 zakonów, 700 wyższych, a 2 ts. niższych szkół.

P. Z czego składają się Stany Zjednoczone i jaki ich rząd?

O. Stany Zjednoczone składają się z 38 stanów, 10 terytoriów i jednego okręgu — rząd republikański.

Stan znaczy tyle co państwo; więc Stany Zjednoczone składają się z 38 państw, z których każde ma swój własny miejscowy rząd i prawo. Wszystkie stany tworzą związek, czyli federację, albo jedno państwo związkowe, na czele którego stoi prezydent, na cztery lata obierany z władzą wykonawczą (to jest że pilnuje prawa i rządzi krajem), któremu dodano do pomocy pięciu sekretarzy stanu. Władza prawodawcza całego związku (urząd stanowiący prawa) nazywa się kongres, który składa się ze senatu i z deputowanych ze wszystkich stanów. Wymiar sprawiedliwości spoczywa w rękach najwyższego sądu (Supreme Court). Pojedynczymi stanami rządzą gubernatorowie obierani także na lat cztery. Prawo dla pojedynczych stanów [state legislature] stanowią deputowani, z różnych prowincji zebrani w stolicy stanu.

Każda prowincja, która liczy 60 tys. miesz., może zostać udzielonym stanem — gdy ludność jej nie dochodzi tej liczby, nosi nazwę terytorium i zostaje pod bezpośrednim zarządem prezydenta.

Podstawą konstytucji Stanów Zjednoczonych jest równość w obec prawa i osobista wolność wszystkich obywateli kraju.

Administracyjnie stany dzielą się na konty (county), konty dzielą się na tauny (town) — taun ma sześć mil kwadratowych.

P. Jak dzielą Stany według położenia geograficznego?

O. Stany wchodzące w skład państwa Stanów Zjednoczonych dzielą: 1. na stany nad Atlantyckie, 2. środkowe, 3. Stany nad oceanem Spokojnym.

I. Stany Nadatlantyckie są:

Stany nad oceanem Atlantyckim dzielą się: I. na północne czyli Nową Anglię, II. Nadatlantyckie środkowe, III. Nadatlantyckie południowe.

a) *Stany północne, czyli Nowa Anglia:* Maine, New Hampshire, Vermont, Massachusetts, Rhode Island, Connecticut.

b) *Stany Nadatlantyckie środkowe:* New York, New Jersey, Pennsylvania, Delaware.

c) *Stany Nadatlantyckie południowe:* Maryland, Okrag Kolumbia, Virginia, West Virginia, North Carolina, South Carolina, Georgia, Florida, Alabama, Missisipi, Louisiana, Texas.

II. Stany środkowe są:

Ohio, Indiana, Illinois, Kentucky, Tennessee, Michigan, Wisconsin, Iowa, Missouri, Arkansas, Minnesota, Kansas, Nebraska.

III. Stany nad oceanem Spokojnym są:

Kalifornia, Oregon, Nevada.

IV. Terytoria są:

Dakota, Indian, New Mexico, Utah, Washington, Montana, Arizona, Idaho, Kolorado, Alaska, Wyoming.

P. Jakie są miasta największe w Stanach Zjednoczonych?

O. Miasta największe w Stanach Zjednoczonych są Waszyngton stolica, Nowy York (największe mia-